

LÂMÎ'Î'NİN VÂMIK U AZRÂ MESNEVÎSİNDE ASTROLOJİK UNSURLAR

Şerife AKPINAR*

ÖZET

İlkçağlardan beri insanoğlunun ilgisini çeken astroloji, XVI. yy. şairlerinden Lâmi'î Çelebi'nin Vâmık u Azrâ adlı mesnevîsinde de önemli bir yer tutmuştur.

Bu makalede Lâmi'î'nin Vâmık u Azrâ mesnevîsinde yer alan astrolojik unsurlar tespit edilmeye çalışılmış ve yıldızlara bakarak karar kılınan “ uğurlu saatte” yapılan nikâh, düğün ve doğum gibi hadiseler, eserden seçilen örnek beyitlerle gösterilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Lâmi'î, Vâmık u Azrâ, mesnevî, astroloji, uğurlu saat

ABSTRACT

ELEMENTS OF ASTROLOGY IN THE VÂMIK U AZRÂ MESNEVÎ OF LÂMI'Î

Taking the attention of man since ancient times, astrology has an important part in the Vâmık u Azrâ mesnevî by Lâmi'î Çelebi, who is one of the 16th century poets.

Furthermore, in this article, the astrological elements were, to some extent, determined and events such as wedding, its ceremony, birth were, as shown in the selected sample couplets, determined according to the “lucky-hour” due to the constellation of the stars.

KEY WORDS

Lâmi'î, Vâmık u Azrâ, mesnevî, astrology, lucky-hour

Kâinat ve yaratılış; insanoğlunun ilkçağlardan beri ilgisini çekmiş; zihinlerde her zaman, şaşkınlık ve ürperti uyandırmıştır. Filozoflar, bilim ve din adamları, kâinatın yaratılışı ve durumu hakkında yeni yeni görüşler ortaya koymuşlardır. Zamanla bu görüşler, çeşitli inanışlarla da

---

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

bezenerek insanların düşünce dünyalarında özellikle de destan, masal, hikâye gibi edebî eserlerde yer alarak, kültür dünyasının zenginliklerini oluşturmuşlardır.

Kâinat, gökyüzü, yıldızlar, gezegenler ve dünyanın şekliyle ilgili pek çok düşünce Eski Türk Edebiyatında, sadece ilkçağlardaki bilim adamlarının düşünceleriyle daha doğrusu yorumlarıyla sınırlı kalmamış; bunlara inanışlar da eklenmiştir.

Muhteva olarak çok zengin ve farklı kaynaklardan beslenen Eski Türk Edebiyatının başlıca kaynağı hiç şüphesiz Kur'an-ı Kerîm'dir. Dinî, ahlâkî, toplumsal, tarihî konularda; âyetler ve sûreler, mucizeler ve Kur'an-ı Kerîm'de geçen kıssalar, nasıl kaynak olarak gösteriliyorsa; aynı şekilde kozmoğrafyaya da kaynak olarak Kur'an-ı Kerîm gösterilmiştir. Kur'an-ı Kerîm'in pek çok sûresinde, Kevnî (Kozmolojik) âyetler vardır. Bu âyetlerde; arşın, dağın, ayın, göklerin yaratılışı ve yaratıcısı, göklerin yedi kat oluşu, güneşin hareketi, kâinattaki düzen, kâinatın yaratılışı, yerin ve yıldızların yaratılışıyla ilgili açıklamalar yer almaktadır.

Kur'an-ı Kerîm'de Cenâb-ı Hak; “ Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'a istivâ eden, geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır. Bilesiniz ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!”¹ buyurmaktadır. Yine kâinatın yaratılışı ve göklerin yedi kat oluşu, Bakara sûresinde söz konusu edilmektedir; “ O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı. Sonra (kendine has bir şekilde) semaya yöneldi, onu yedi kat olarak yaratıp düzenledi (tanzim etti) O, her şeyi hakkıyla bilendir.”²

Kur'an-ı Kerîm'de geçen ve O'nun kaynaklık ettiği kozmoloji, tarih boyunca farklı inanışlarla ve mitolojik motiflerle birlikte Eski Türk Edebiyatında yer almıştır. Şiirlerdeki kozmik unsurlar, edebiyat araştırmacılarının dikkatini çekmiş; bu sebeple araştırmacılar, dönemin

¹ A'raf, 7 / 59.

² Bakara, 2 / 29.

şiiir dünyasını ve düşüncesini günümüze aktarmayı hedeflemişlerdir. Ahmet Paşa'nın Şiiir Dünyası, Necatî Bey Divanı'nın Tahlîli, Nev'î Divanı'nın Tahlîli, Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlîli³ gibi pek çok araştırmada, kozmik unsurlar ele alınmıştır. Edebiyat araştırmacıları, genellikle “Kozmik Âlem” başlığı altında; gökyüzü, yıldızlar, yıldızlar kümesi, burçlar, seyyâreler, ışık, karanlık, gölge, ay ve güneş tutulması ve bunların şiiirlerde çeşitli şekillerde ele alınışını söz konusu etmişlerdir.

Bizim çalışmamızı, kozmik âlem değil, astronomi ilminin bir dalı olduğu düşünölen astroloji (ilm-i nücum, ilm-i ahkâm-ı nücum, ilm-i tencîm, yıldız bilgisi) oluşturacaktır. Bu da Lâmi'î Çelebi'nin Vâmık u Azrâ⁴ mesnevîsindeki astrolojik unsurlarla sınırlı kalacaktır.

Astronomi; gök cisimleri, umumî adıyla yıldızları, gökyüzündeki durumlarını, hareketlerini fizikî ve kimyevî yapılarını inceleyen bir ilim dalıdır.⁵ İbn Haldûn bu bilim için “ Bu bilim geometri yöntemlerine başvurarak gökyüzündeki yıldızlarla gezegenlerin buldukları yer ve konumlar itibariyle sergiledikleri gözlenebilir hareketleri tespit eder, inceler” der.⁶ Bu bilim dalı İslâmiyet'te çok itibar görmüştür ve gelişmiştir. Buna da , İslâm'ın beş şartından ikisinin – namaz ve oruç – gök cisimlerinin hareketine bağılı olarak edâ edilmesi sebep gösterilir.⁷

Astroloji ise tek başına bir ilim değildir. Farâbi ve İbni Sina, astrolojiyi astronominin bir dalı saymışlardır. Astroloji, yıldızlara bakarak geleceğı tahmin etme bilgisidir ve matematiksel bir ilim olan astronomiden farkı yıldızların hareketinden, konumundan bir işaret sistemi oluşturarak gelecek, şimdiki durum ve geçmişe dair bilgi elde etmenin mümkün olduğuna inanılmasıdır. Bu duruma “astroloji

³ Harun Tolasa, **Ahmet Paşa'nın Şiiir Dünyası**, Ankara, 2001; Mehmet Çavuşoğılu, **Necatî Bey Divanı'nın Tahlîli**, İstanbul, 2001; M. Nejat Sefercioğılu, **Nev'î Divanı'nın Tahlîli**, Ankara, 2001; Cemâl Kurnaz, **Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlîli**, İstanbul, 1996.

⁴ Gönöl Ayan, **Lâmi'î Vâmık u Azrâ –İnceleme Metin-**, Ankara, 1998.

⁵ **Yeni Türk Ansiklopedisi**, İstanbul, 1985, C. I, s. 197-198.

⁶ Tefvik Fehd, “İlm-i Ahkâm-ı Nücum”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 2000, C. 22, s. 126.

⁷ **Yeni Türk Ansiklopedisi**, C. I, s. 197-198.

astronominin metafiziğidir”⁸ denilmiştir. Diğer bir tarif ise; “İlm-i ahkâm-ı nücûm; rüya tabiri, uğursuz olduğuna inanılan bazı olayları yorumlamak, geçmiş hadiselerden geleceğe dair gizli anlamlar çıkarmak gibi yöntemlerle gelecekte vuku bulacak hadiselerle karşı insanları uyarma sanatından ibarettir.”⁹ şeklindedir.

Yıldızlara bakarak geleceğe dair anlamlar çıkarmak ve onların hareketlerinin, insanların kaderini etkilediği düşüncesi Kur’an-ı Kerîm’de yer alan Tevhîd inancına uygun düşmemektedir. Çünkü Kur’an-ı Kerîm’de Cenâb-ı Hak “Gaybın anahtarı Allah’ın yanındadır; onları O’ndan başkası bilmez. O karada ve denizde ne varsa bilir; O’nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptır.”¹⁰ buyurmuş, gelecekte haberi ancak kendisinin verebileceğini bildirmiştir.

Kur’an-ı Kerîm’de kozmik âlem vardır ama astrolojiye rastlanılmamaktadır. Yine de astroloji, İslâmî edebiyatın düşünce dünyasında etkisini sürdürmüş; günümüze kadar da insanların ilgisini çekmeye devam etmiştir. Bu ilgede ise yaşanan bazı tesadüflerin payı büyük olmuştur. Bu tesadüfler günümüzde de söz konusu edilmektedir. Geçtiğimiz aylarda yapılan dünya kupasında, Kore maçının kazanıldığı gece, gökyüzünde görülen ayın hilâli ile bir yıldızın, Türk bayrağının tasarımı olarak düşünülmesi ve galibiyetin astronomik unsurlarla bağdaştırılıp, ulvileştirilmesi bu tesadüflere iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Eski Türk Edebiyatında geçen gökyüzü ve felekler hakkındaki hayâl ve tasavvurlar, aynı zamanda o devrin bilgi düzeyini ortaya koymaktadır. XVIII. yüzyılda “feleklerle unsurların yuvarlaklığın ispat etmek için ileri sürülen delilleri bir tarafa bırakıp astronominin verdiği ilmî bilgiye göre cisimler âleminin ve arzın yuvarlaklığını kabul etmek lâzımdır”¹¹ şeklinde ki tasavvurlara itiraz edilmiş ve yine devamında “Cisimler âlemi birbirini kuşatmış, çevrelemiş küreler ve unsurlarla felekler, tıpkı bir

⁸ Tevfik Fehd, “İlm-i Ahkâm-ı Nücûm”, *age.*, C. 22, s. 124.

⁹ *age.*, C. 22, s. 126.

¹⁰ En’am, 6 / 59.

¹¹ Erzurumlu İbrahim Hakkı Hz., *Marifetname*, Sadeleştiren: Turgut Ulusoy, s. 30.

soğanın tabakaları gibi birleşip tümü, bir top şekline girmiştir.”¹² neticesiyle dünya ve kâinat hakkındaki bilgiler ortaya konmuştur.

Kur'an-ı Kerîm'de “ Görmediniz mi, Allah yedi göğü birbiriyle ahenktar olarak nasıl yaratmış.”¹³ âyetine karşılık Eski Türk Edebiyatında Batlamyus'a dayanan 9 kat gök fikri daha çok itibar görmüştür.¹⁴ Batlamyus, feleklerin 9 kat olduğunu ve iç içe küreler halinde dünyanın etrafında döndüğünü savunmuştur.

XVI. yüzyılın büyük mesnevîlerinden olan Vâmık u Azrâ mesnevîsinde 9 felek; nüh- âsumân, nüh-felek, nüh-sipihir şeklinde ifade edilmekte ve feleklerle, yıldızlar arasında kişilere has münasebetler sergilenmektedir.

Nüh-sipihriñ düzmek için kârını
Müşterîden germ ider bâzârını
(72)¹⁵

Lâmi'î, çini kaseinin sıfatlarını belirtirken de 9 felekten söz etmektedir.

Nağş-ı pergârında hayrân nüh-felek
Şüreti resmine zâr ins ü melek
(5360)

Bu 9 kat feleğin her birine, bir seyyâre (yıldız) yerleşmiştir. Bunlar sırasıyla; Ay (mâh), 'Utârid, Zühre, Güneş (mihr), Mirrîh, Müşterî, Zühal'dir. Diğer iki katta seyyâre yoktur. 8. katta sâbit yıldızlar ve burçlar bulunur. 9. katta ise hiçbir şey yoktur; buraya çarh-ı atlas denir. Müslümanların inancına göre; 1. gökte yani ay semasında müminler, 9. gökte Hz. Peygamber bulunur. Hz. Âdem de ay

¹² **age.**, s. 38 .

¹³ Nuh, 71 / 15.

¹⁴ A. Atillâ Şentürk, “Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyâre ve Sâbiteler (Burçlar)”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, N. 90, Haziran '94, s. 137.

¹⁵ Gönül Ayan, **Lâmi'î Vâmık u Azrâ –İnceleme Metin-**, Ankara, 1998 Beyt numaraları, künyesini verdiğimiz esere göredir.

semasındadır ve Mi'râc sırasında Hz. Peygamberle Hz. Âdem gök kapısı olan bu semada buluşmuştur.¹⁶

Gökler dönerken, yıldızlar ve burçlar da döner. Bunların her birinin hâkim oldukları iklimler ve saatler vardır ve astrolojiye göre tüm bunlar insan hayatı üzerinde rol oynar. Bu yüzden şairler gökyüzünü hadiselerden dolayı sorumlu tutmuş; içinde hile, sihir, büyü var diye şikayet etmişlerdir.¹⁷ Vâmık u Azrâ mesnevîsinde de yer yer bu şikayetlere rastlanılmaktadır. Vâmık pusu yerine saklanarak, feleklerin oyunlarını izler. Felleklerin oyunundan kasıt ise onların hileleridir. Böylece Vâmıkla birlikte sosyal hayatın içinde feleklere de yer verilmektedir.

Bir kemîngâhı idüp Vâmık penâh
Lü'bet-i eflâke eylerdi nigâh

(4207)

Astrolojiye göre 8 felek doğudan batıya doğru dönerken; 9. felek batıdan doğuya dönmekte ve bu dönüş, diğerlerinin dönüşünü zorlaştırmaktadır. Bu esnada yıldızlar birbirine yaklaşır, uzaklaşır bazen de bir burçta birleşirler. İşte bu durum insanların kaderini etkiler. Bu bilgiler doğrultusunda, insan doğduğu zaman hangi yıldızın tesiri altında kalırsa, hayatının ona göre şekilleneceğine inanılır. Kişi, uğurlu bir yıldızın tesirinde doğmuşsa bahtının açık; uğursuz bir yıldızın tesirinde doğmuşsa, kişinin bedbaht olacağı ve her işinde zorluklarla karşılaşacağı düşünülür. Bunun içinde doğumun, uğursuz günlere rastlamaması için müneccimlere başvurulur. “Mesela Güneş ve Müşterî uğurlu, Mirrîh ve Zühal uğursuz yıldızlar”¹⁸ olarak bilinir. Lâmi'î Çelebi, 5981 beyitlik Vâmık u Azrâ mesnevîsinde bu astrolojik oluşumları, Vâmık'ın babası Taymûs Han'ın evlenmesi dolayısıyla Vâmık'ın doğumuna ön hazırlık

¹⁶ Âmil Çelebioğlu, “Kültür ve Edebiyatımızda Ay”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul, 1998, s. 682.

¹⁷ Sabahat Deniz, “16.yy. Bazı Dîvân Şâirlerinin Türkçe Dîvânlarında Kozmik Unsurlar (Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî Beğ, Nev'î, Yahya Beğ)”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1992, s.15.

¹⁸ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul, 1999, s. 136.

olarak uygular. Ayrıca bunlar mesnevînin diğer kahramanlarının doğumları ve düşünleri içinde geçerlidir.

İlk defa Bâbil'de yıldızlara tapan Nebâtiler tarafından ortaya çıkarılan bu ilim¹⁹ beraberinde “müneccimlik” mesleğini de getirmiştir. Müneccimler, yıldızları gözlerler ve onlardan hükümler çıkarırlardı. Eski müneccimler, seyyâreler arasında Güneş'i cihan sultanı addederek diğer seyyârelere o sultanın mâiyetinde birer hizmet izâfe etmişlerdir. Buna göre Ay bu sultanın veziri, Zühre çalgıcısı, Müşterî kadısı, Utârid kâtibi, Zühal hazinedârı, Mirrîh de seraskeri olarak itibar edilmiştir.²⁰ Bu özellikler sosyal hayatın yazılı belgeleri olan mesnevîlere aksetmiştir. Böylelikle müneccimlik büyük önem taşımaya başlar ve Osmanlı sarayında “müneccimbaşılık” memuriyeti bile kurulur. Müneccimbaşları, kız isteme, düğün, savaş, seyahat, ev yapımı , hamama gitme, devlet işleri gibi konularda uğurlu vakti belirlerler; hatta hastalara ilaç verme saatlerini bile tayin ederlerdi. Bir süre sonra bunlar yüzünden devletin mühim işleri aksamaya başlar, savaşlar kaybedilir. Sonunda müneccimler, gelecekte de haber vermeye başlayınca bu iş yasaklanır. Bu derece itibar gören bir mesleğin esasını teşkil eden yıldızlar ve felekler hakkında bilgilerin, edebiyata aksetmesi tabii ki kaçınılmaz olacaktır.

İnsanların duygu, ahlâk, sosyal hayat ve sıhhatleri üzerinde bu kadar etkili olduğuna inanılan yıldızlar ve bunun ilmi olan astroloji, Eski Türk Edebiyatı eserlerinde sıkça yer almaktadır. Marifetname'de İbrahim Hakkı, gezegenlerin yeryüzüne etkisini uzunca bir manzûme ile anlatmış; sonunu ise, belki de Tevhîd inancına ters düşme kaygısıyla;

“ Hep edüp eyleyen Hak'tır bir anı bil unut gayri”

diyerek bitirmiştir.

¹⁹ **age.**, s. 136.

²⁰ Mehmed Çavuşoğlu, **age.**, s. 252.

Vâmık u Azrâ, iki kahramanlı aşk hikâyelerindedir. Leyla vü Mecnûn ve Yûsuf u Züleyhâ hikâyeleri kadar yaygın değilse de, Eski Türk Edebiyatında önemli bir yere sahiptir.

Yunan asıllı bir hikâye olan Vâmık u Azrâ, Eski Türk Edebiyatına İran'dan gelmiştir. Pek çok şairin kaleme aldığı – Sehl b. Hârûn El-Desteysâni, Unsûrî, Ebu Reyhân Bîrûni, Cürcânî, Sulhî, Esirî, Mu'iniddin, Kirmânî, Behiştî Sinan, Camî, Lâmi'î, vb.- bu hikâye Unsûrî'den sonra en güzel Lâmi'î Çelebi tarafından yazılmıştır. Lâmi'î, Vâmık u Azrâ'yı Kanunî Sultan Süleyman'ın emriyle 6 ayda yazmıştır. 5879 beyitlik bu hikâyenin sonunda 102 beyitten oluşan Kasîde-i Gül-i Sad-Berg vardır. Böylece eser 5981 beyit olmuştur. Lâmi'î hikâyeyi İslâmî unsurlarla geliştirmiş; dönemin âdetleri, gelenekleri, yaşayışı, mûsiki ve kozmik âleme ait kültürleri burada sergilemiştir.

Vâmık u Azrâ mesnevîsinde astrolojik unsurlar, eserin başından sonuna kadar görülmektedir. Mesnevî, Vâmık'ın anne ve babasının Zühâl ile Güneş'in “kırân”ında evlenmeleriyle başlayıp; bilginlerin bir araya gelerek buldukları “uğurlu saat”te kıyılan nikâhlarla, Mihr ile Müşteri'nin bir burçta birleşmeleri gibi Vâmık ile Azrâ ve diğer çiftlerin zifaflarıyla sona ermektedir. Tüm bunların yanı sıra, mesnevîye adını veren kadın kahraman Azrâ'nın adı; “ Seretân (Yengeç), Sünbüle (Başak), Esed (Arslan)” burçlarının adıdır.²¹

Lâmi'î'nin Vâmık u Azrâ mesnevîsinde tespit edebildiğimiz astrolojik unsurları, seyyâreler, burçlar ve kırân başlıkları altında sıralayabiliriz.

1. Seyyâreler:

Lâmi'î, Vâmık u Azrâ mesnevîsinin başından itibaren astrolojiye (ilm-i nücûm) ait bilgiler vermeye başlar.

Āsumān tahtına mihri şāh ider
Māhı hārçenk ile peyk-i rāh ider

(69)

²¹ Erzurumlu İbrahim Hakkı Hz., *age.*, s. 45.

Müneccimler güneşi şah, ayı onun veziri, habercisi olarak kabul etmektedirler. İleride daha geniş yer vereceğimiz seyyâreler (yıldızlar, felek) ve özellikleri hakkındaki bilgilere mesnevînin ilk başlarından beri rastlanılmaktadır;

Bezm için Nâhîde zîb ü fer virür
Rezm için Behrâma tîg-ı zer virür
(70)

Vâmık u Azrâ'daki, Nâhîd, Behrâm, Keyvân, Tîr, Müşterî diğer mesnevîlerdeki görevlerinden farklı değildir. Mesnevînin Tevhîd bölümünden alınan bu beyit, Cenâb-ı Hak'ın Nâhîd'e, meclis için parlaklık ve süs verdiğini; Behrâm'a da savaş için altın bir kılıç verdiğini ifade eder. Nâhîd süs ve güzelliğin sembolü iken Behrâm da savaş ve zulmü temsil etmektedir. 7. felek olan Keyvân feleklerin bekçisi yani pâsbânıdır ve en yaşlısıdır; Tîr olan Utârid de edebiyatta kâtibin sembolüdür. Şu beyitte tüm bunları görmekteyiz.

Pâsbânı mülkinüñ Keyvân-ı pîr
Gice gündüz kâtib-i dîvân-ı Tîr
(71)

Nüh-sipihrüñ düzmek için kârını
Müşterîden germ ider bâzârını
(72)

72. beyitte ayrıca Müşterî yıldızının, satın alıcı anlamından yola çıkılarak söz oyunu yapılmıştır.

Mesnevî'nin ilk kısımlarında seyyârelere yer yer atıflarda bulunan Lâmi'î; astroloji hakkındaki asıl bilgisini, 280. beyitten önce verdiği "Tertîb-i eflâk ü seyyârât" başlığı altında Hz. Muhammed'in Mi'râc hadisesini anlatarak ortaya koyar.

Evvel idüp menzil-i mâhı maķâm
Gün yüzünden kıldı noķşânın tamâm
(280)

beyinde Lâmi'î, felekleri sırasıyla vermeye başlar. Yeryüzünden yola çıkan Hz. Muhammed, ilk makam olan “menzil-i mâh”a ulaşır. Burası gökyüzünün kapısıdır.

İkinci gökte Tîr'e yani 'Utârid'e (Debîr-i felek, Münâfık) varır ve bu seyyârenin kâtiplik özelliğine değinir;

Dikdi ikinci sipihr üzre 'alem
Kıldı nûrı destini Tîrûñ kalem
(281)

Üçüncü gökte Zühre vardır ve doğu minyatürlerinde, elindeki çalgıyı çalan bir kız olarak tasvir edilmiştir. Eski Türk Edebiyatında daima eğlence meclislerinde adı geçer ve şair de meclistedir, O'nun şevki Zühre'nin sazını kırmıştır.

İrdi üçüncü sarây-ı bezme mest
Kıldı şevkı Zührenüñ çengin şikest
(282)

Sıra dördüncü felek olan Güneş (mihr, âfitâb) tedir ve Hz. Muhammed, Hz. İsâ'nın da makamı olan, feleklerin şahı güneşe gelerek ona parıltı vermiştir.

Oldı menzil çün maķâm-ı âfitâb
Âfitâba virdi yüz ol deñlü tâb
(283)

Şair, feleklerdeki yolculuğa beşinci gök olan Behrâm (Mirrîh) a gelerek devam eder. Orada kendini tamamen Hz. Muhammed'e teslim eder.

Çün beşinci ħal'ayı kıldı maķâm
Oldı cândan ħükmine Behrâm râm
(284)

Ve altıncı makam Müşterî yıldızıdır. Yıldızın ismi “satın alıcı” anlamından dolayı burada da olduğu gibi pek çok yerde tevriyeli olarak kullanılmaktadır.

Eyledi altıncı kaçrı çün maķâm
Müşterînüñ virdi bāzārına fer
(285)

Hz. Muhammed yedinci felekte Keyvân (Zühal) a ulaşır.

Ķurdu yedinci sipihr üzre otağ
Yağdı Keyvân nūr-ı vechinden çerāğ
(286)

Feleklerdeki yolculuk Zâtü'l-bürûc'a doğru devam eder.

İtdi biñ 'izzetle pes andan 'urûc
Ķıldı fetĥ-i ħal'a-i Zâtü'l-bürûc
(287)

Vâmık u Azrâ mesnevîsi boyunca Azrâ, iki yerde sıkıntıya düşüp; iki uzun gece geçirir. Lâmi'î bu uzun gecelerde astroloji ve ondan ayrı düşünemediğimiz astronomiye ait bilgisini Azrâ ağzından, bazen da kendi ağzından ortaya koyar. Azrâ, bu gecelerde gökteki cisimlere seslenir, onlara yalvarır ve sevgilisine kavuşabilmek için yardım diler.

Bu gecelerin ilki, Vâmık'ın aşkıyla sararıp solan Azrâ'yı misafir eden yaşlı kadın Pîrezen'in hânesindedir. Azrâ, bu evde uzun bir gece geçirir ve akşamdan sabaha kadar inleyip; gökyüzü ve yeryüzüyle söyleşir. Bunu yaparken de sık sık astrolojik unsurlara yer verilir. Azrâ'nın gamına felekler, yıldızlar, ay ortak olmuşlardır. Güneş toprağı kendine menzil kıldığı zaman, gökyüzü baştan başa dert denizine batmış; yıldızların gözü üzüntüden kanla dolmuş ve ayın bağı dert yarasından kan olmuştur.

Ĥâne-i ĥâki çü menzil Ķıldı mihr
Batdı ĝam baħrına sertâser sipihr
(2369)

Dîde-i encüm elemden ĥoldı ĥûn

Dāğ-ı ğamdan bađrı māhuñ oldu ħūn
(2370)

Azrâ, gök cisimlerini kendi derdine ortak koşarken; yıldızları kan ağlatır, göğü âhının dumanına boyar; mumu bazen yakıp haline ağlatır bazen da aya bağrını dağladığını söyler.

Eyledi encümleyin řan yaş revān
Dūd-ı āhından boyandı āsumān
(2375)

Gāh yandı şem‘a ħālin ağlayu
Söyledi geh mahā bađrın řađlayu
(2376)

Azrâ, bu ilk sıkıntılı gecede seyyârelerle konuşup, onlarla dertleşir. Feleğin, ateş olarak kendini yakmak istemesinden emindir. Fakat “ güneşin nerede” diye sormakta tereddüt etmez. Burada güneş tevriyeli olarak kullanılmıştır; hem seyyâre olan güneş hem de sevgili anlamındadır.

Döndi didi ey felek mihrūñ řanı
Od urup kül itmek istersin beni
(2379)

Azrâ, kendi talihsizliğine bütün kâinâtı da ortak eder ve “senin talihin benim bahtımdan dolayı kararmıştır; yıldızımın ah ve vahı da senin canını ateşe çevirmiştir” der.

Ĥāli‘uñ bahtımdan olmuřdur siyāh
Cānuñ od itmiş sitārem ah u vāh
(2381)

Azrâ talihsizliğinden şikayet etmeğe devam eder. Güneşin derdine ortak olmayışından, öldüğü şüphesine kapılır. Zirâ güneş, bu kadar duygusuz olamaz. Güneşe, “ölu değilsen, řu âleme yüzünü bir göster” diye yalvarır yani artık sabah olmasını ve bu uzun gecenin sona ermesini ister.

Ey güneş ger olmaduñsa mürde sen
Zîr-i hâk-i derd ü gâm efsürde sen
(2388)

Bir naẓar göster cemâlün 'âleme
Yiter itdün miñneti ben pür-ğama
(2389)

Gecenin devamında Azrâ yine bu uzun gecenin bitip, bir an evvel sabah olması ve çektiği eziyetlerin son bulması için yalvarır. Dertlerinin yanı sıra, sevgilinin kendisini duymayışından da şikayet eden Azrâ; bahtının karanlığının sona erip, hayırlı bir sabaha ulaşmayı ve yine yıldız bilgisinden hareketle, talih yıldızının ortaya çıkıp, ona saadet getirmesini diler.

Bahtumuñ şâmın şabâhu'l-ğayr kııl
Tâli'üm necmin sa'âdet-seyr kııl
(2454)

Daha sonra Azrâ, Vâmık'ı aramaya çıktığı Hint sınırında, Zengîlerin esiri olur ve Zengî şâhı Helhelân ona sahip olmak ister. Azrâ, Helhelân'ı ret edip, yumruğuyla şâhın ağzından kan akıtınca; O'da Azrâ ve Dilpezîr'i kollarından astırır. Azrâ'nın ikinci uzun gecesi burada geçer. Gece boyunca Azrâ, ağlayıp, inleyerek, seyyârelerden ve ışıklı cisimlerden yardım ister, onlardan medet bekler ve sonunda dönüp Allah'a yalvarır.

“ ‘Azrâ-yı dil-fiğâr dâr üzerinde zârî vü enîn ü feryâd ü hanîn
eyleyüb seyyârât ü niyyirâtdan süz u güdâz u derd ü niyâz ile istimdâd
itdügidür. Āhıru'l-emr Ĥalîl-âyin
“ diyüp dergâh-ı Ĥağğa ve
Cenâb-ı kerîm-i muğlağa yüz urup dilden tazarru' ve dü'â ve cândan
ibtihâl ile şenâ kılduğudur. ”²³

Lâmi'î Çelebi, astrolojiye mesnevîsinde sıkça yer vermiştir ama yukarıda da görüldüğü gibi sonunda her zaman Allah'a sığınmış ve her

²² “... ben batan şeyleri sevmem!”, En'âm, 6 / 76.

²³ Gönül Ayan, *age.*, s. 371.

şeyin Cenâb-ı Hakk'ın emriyle gerçekleşeceğini belirtmiş; O'na dua etmiştir.

Yaşanan bu ikinci uzun gecede, gök cisimleri de Azrâ'nın derdiyle hem-hâl olur. Âlemin yüzünden kahır zehri akarken, felekler de dert denizine batmıştır. Dertler her taraftan hücum edince, yıldızlar dertten parlamaz olur ve bu dertten dolayı yer ve gök kan ağlar; güneş bu yüzden yanar, ay ise bağırını dağlar.

Rûy-ı 'âlemden aķardı zehr-i ķahr
Ėuşşâ deryâsına batmışdı sipehr
(3834)

Derd ü Ėam her yañadan idüp hücum
Ėuşşadan Ėülmez ışımazdı nücüm
(3837)

Bu Ėam için yir ü gök ķan ağlamış
Mihr yanmış mâh bağırın tağlamış
(3843)

Lâmi'î, bunlardan sonra seyyârelerin vasıflarını daha ayrıntılı olarak vermeye başlar. Seyyâreleri Mi'râciyye'de olduğu gibi sırasıyla verirken, elbette ilk olarak “ Evşâf-ı seyyârât İbtidâen be-şıfat-ı mâh” başlığı altında, birinci felek olan Mâh (ay) dan başlar. Bu bölümde Azrâ, sırasıyla seyyârelerin özelliklerinden bahseder ve onlara sevgilisine kavuşmasında yardımcı olmaları için yalvarır. Sonunda ise tek sığınılacak ve yardım istenilecek olanın Allah olduğunu söyler ve dönüp O'na yalvarır.

Ay (Mâh, Kamer) ; “neyyir-i asgar” yani küçük aydın adıyla nam salmıştır. İlm-i nücûma göre, felek-i evvel yani birinci kat göktedir. Tabiatı itidal üzere bârit (soğuk) ve râtıptır (nemli).²⁴ Ay'ın vasıfları, zayıflık, acizlik, bilgisizlik, aşâğılık, acelecilik, habercilik, hareket ve ses olarak belirlenmiştir. Ay'ın etkisi altında olanlarda karasızlık, ihmalcilik, hayalperestlik görülür; zayıf ve metanetsiz olurlar. Dostu Güneştir ve düşmanı da yoktur. Cuma gecesi ile pazartesi gününe hâkimdir. Eski

²⁴ Agâh Sırrı Levend, **Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar**, İstanbul, 1984, s. 201.

Türk Edebiyatında bir de, Devr-i Kâmer tabiri vardır ki, kıyâmet ve âhır zaman manasına kullanılır. Ve şimdi içinde bulunduğumuz devirdir.²⁵

Bu seyyârenin insan hayatını etkisini, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri, Marifetname'de, Ay'ın burçlara etkisi olarak bir manzume ile anlatmıştır. Burada Ay'ın, Hamel burcundayken bir işe başlanılabileceği; Serv'e gelince evlenme ve nikahın iyi olacağı; Cevzâ'da elbise kesilip, mal alınabileceği; Seretan'da haber gönderilebileceği; Esed'de murat dileneceği; Sünbüle'de kadınlarla sohbet etmenin iyi olacağı; Mîzân'da alış-veriş yapmanın iyiliği; Akrep'te kötülüklerden sakınmak gerektiği; Kavs'ta iken kan aldırıp, yıkanabileceği; Cedy burcundayken avlanılabileceği; Delv'de ata binmenin hoş olduğu ve ev kurmanın da iyi olacağı; Hut'ta ise denizde gezmenin güzel olacağı bildirilir.²⁶

Azrâ, Ay'ın bu özelliklerini dikkate alarak, Ay'a sevgilisi için yalvarır. Ay'ı ilk felek olarak tavsif edip; hastalıklı ve zayıf oluşunu öne sürer. Gerçi Hakk'ın güneşiyle gönlü nurla dolmuştur ama çehresi dertten zayıflık tozuyla doludur. Azrâ, o sevgiliyi hüznü bir halde görünce, boynunu hilâl gibi büker ve üzülür. Ayna olan gönlü, gamla paslanır, Hızır tavırlı olan sevgili için yabancılar yas tutarlar. Bilahare Azrâ, Ay'ı ölümsüz olan Hızır ve İlyâsla birlikte dile getirip; “safa ve nur çeşmesinin başı, günün yüzü vefa ve güneşin görüldüğü yer” olarak nitelendirir ve Azrâ, Ay'ın özelliklerini saymaya devam eder. “Kaşının işareti bayram müjdesi ve kapının açılması için bayram kilididir” diyerek, Ayla Ramazan ayının bitip, bayramın geldiğinin haber verilmesi olayına telmihte bulunur.

Azrâ bu şekilde Ay'ın özelliklerini belirttikten sonra, ondan yardım isteyecektir.

Luţf u cūduñdan degüldür çün ba'îd
N'ola kılsañ zerrece mihrüñ bedîd

(3864)

Azrâ, Ay'ın zerrece göstereceği sevgi ile lutf ve cömertliğe gark olacağına inanır ve yardım ister. Sevgiliye varıp, Azrâ'nın derdini

²⁵ age., s. 201.

²⁶ Erzurumlu İbrahim Hakkı Hz., age., s. 104-105.

anlatmasını, gizli yarasının kıssasını, canının ateşinin derdini şerh etmesini; dert ateşinden sararıp, inlediğini söylemesini beklerken; ikinci felekten bir kâtip ortaya çıkar. Azrâ bu defada “ Sıfat-ı kevkeb-i ‘utârid” başlığı altında ikinci feleğe seslenir.

‘Utârid (Merkür, Tîr, Debîr-i Felek, Münâfık); ikinci felek olan bu seyyâre batıda sür’at sembolü olduğu gibi doğuda da ok anlamına gelen Tîr diye adlandırılmıştır. Tabiatı yâbis (kuru) ve bârittir (soğuk) .²⁷ Her yıldızla uyuşabilmesi ve imtizac edebilmesinden dolayı Mümteziç ve Münâfık da denilmiştir. Şiir ve musâhabenin, nutk ve kitâbetin pîri sayılır.²⁸ ‘Utârid, semanın kâtibi olmuş ve defter, kalemle sembolize edilmiştir. Dostu Ay, düşmanı Güneş ve Zühre olan bu seyyârenin vasıfları; edep, düşünce, idrâk, akıl, hesap, belâgat, yazı, isâbet, zekâ, dikkat; incelik ve merhamet, hile ve hainlik, hüner ve sanattır. Bu yıldızın etkisi altında olanlar zekî ve sanatkârdır; neşeli, aynı zamanda da hilekâr ve vefâsızlardır.

Eski Türk Edebiyatında daha çok kâtiplik özelliğiyle anılan ‘Utârid, Vâmık u Azrâ mesnevîsinde de pek çok yerde bu vasfıyla dikkat çekmektedir.

Pâsbân-ı kaçırırdu Keyvân-ı pîr
Tîr dîvânında bir kemter debîr

(429)

‘Utârid’i bu özellikleri ile tanıyan Azrâ, ‘Utârid’e seslenerek ondan yardım ister. İlk olarak onun debîr (kâtip) oluşundan söz eden Azrâ, ‘Utârid’in nurdan elinde defter ve kalem tuttuğunu belirtir. Ay’ın ‘Utârid’in dostu olması ‘Utârid için bir üstünlüktür. Dolayısıyla ‘Utârid, kâtipler şâhı gibi mal ve hazine sahibidir. Azrâ, ‘Utârid’i sıkıntılarını aktarabileceği bir dost kabul eder ve onu görünce ağlamaklı olur. ‘Utârid de hesapçı olduğu için onun sıkıntı ve üzüntülerini hesaplar. Ayrıca kalem erbâbının serdarı diye seslendiği ‘Utârid’e “yer ve gök halini sayarsın” der. senin makamın gece gündüz göğe defterdârdır, kapınsa

²⁷ A. Atilla Şentürk, agm., s. 146.

²⁸ Ahmet Talât Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Ankara, 2000, Hzl. Cemal Kurnaz, s. 449.

felek katiplerinin şiddetidir diyen Azrâ , 'Utârid'den kanlı gözyaşı dökerek yazdığı eziyet mektubunu sevgilisine okumasını ve içinde bulunduğu karmaşayı ona anlatmasını ister.

N'ola hâlüm yâre tesvîd eyleseñ
 Ğuşşamuñ şerhini temhîd eyleseñ
 (3876)

Azrâ 'Utârid'e sığınırken; üçüncü felekten bir bakış görür ve “ Sıfat-ı kevkeb-i Zühre” başlığı altında ona seslenir. Mesnevîde Lâmi'î Çelebi, Zühre'yi aşağıdaki kimliği ile ele alır.

Zühre (Venüs, Nâhid); “sa'd-ı asgar” yani küçük mutlu diye adlandırılır. İ. Hakkı Hazretleri, “bu yıldızın bakanın kalbine sevinç geldiği tecrübe ile anlaşmıştır” der. Tabiatı barit ve râtıptır. Vasıfları; yumuşak, sevimli, incelik ve zarafet, neşeli ve istekli, şarkıcı, güzel huyludur. Salı gecesi ile Cuma gününe hâkim olan Zühre, mûsikî ilâhesidir. Zühre, sarı elbise giymiş, düzgün yapılı, güzel, süslü, elinde kopuz olan bir kız olarak tasvir edilir. Müzisyenler bu yıldızın etkisindedirler. İslâmî mitolojide, Zühre, Hârut ve Mârut isimli iki meleği aldatarak, onları günaha sokan ve sonunda göğe çıkıp orada donarak yıldız olan bir kadındır. Bu olaydan sonra, Hârut ve Mârut ise Bâbil kuyusuna ters olarak asılmışlardır ve orada kıyâmete kadar kalacaklardır. Kuyunun başına gelenlere sihir dersi verdiklerine inanılır.

Eski Türk Edebiyatında sürekli eğlence meclislerinde adı geçen ve burada güzel bir kadın olarak yerini alan Zühre, Güneş ve Ay'dan sonra en parlak yıldızdır. Kendisi gibi uğurlu olan Müşterî ile bir araya gelince mutluluk alâmeti olarak sembolleşirler.

Lâmi'î Çelebi, Zühre'nin meclisin şarkıcısı olduğunu;

Bezminüñ Nâhîdidür hunyâgeri
 Rezminüñ Behrâmıdur tîğ-âveri
 (428)

beytiyle verirken; Zühre'nin insandan cevr ve zulmü götürüp, neşe getirdiğini;

Ol zamān kim Zührenüñdi hıkm-i devr
Devrden götrülmüş idi zulm ü cevr
(469)

beytiyle dile getirir. Şair;

‘Arz idersem sihrden Bâbilde fen
Zühre-veş şâgird idem Hârûtı ben
(895)

beytinde Hârut- Mârut meselesine telmihte bulunmaktadır.

Urdılar nây u rebâb u çenge dest
Eylediler Zührenüñ sâzın şikest
(5791)

beytinde ise çeng çalan Zühre’yi görmekteyiz. Ayrıca hayvanlar âleminden zehirli olanlarda Zühre’nin etkisi altındadırlar ve şair bu özelliği şu beyitte gösterir;

Her biri kim saçar ağzından lü‘âb
Zühre-i ef’i gibidür zehr-i nâb
(4737)

Bunların yanı sıra Lâmi‘î, Azrâ’nın, Zühre yıldızına seslendiği bölümde; onun sağ elinde Ay gibi altın bir kemeç, sol elinde Güneş gibi şarap kadehi olduğunu belirterek; Zühre’nin çalgıcı oluşuna ve eğlence meclislerinde adının geçtiğini işaret eder. Azrâ burada gönül derdinin birken bin olduğundan, boyunun bükülüp, eğri büğrü olduğundan söz edip; edeplince selam verdikten sonra; Zühre’ye “yüce makamlı kötü kadın” diye seslenir.

Virdi kıânün-ı edep üzre selâm
Didi ey berbatzen-i ‘âlî maķâm
(3881)

Burada Lâmi‘î, Azrâ vasıtasıyla Hârut ve Mârut hadisesine telmihte bulunmaktadır. Azrâ, Zühre’yi derdini dile getirecek bir vasıta olarak

görür. Kendisi için ağlayıp, yakılar yakmasını, ağıtlar söyleyip, içini dağlamasını, ney gibi feryadını yâre iletmesini, gönlünün yanıklarını ona anlatmasını ister ve Azrâ, sonunda Zühre'yi kendisiyle hem-hâl görür ve sözü keser. Azrâ böylece üçüncü feleği de yanına almıştır. Artık sıra dördüncü felek olan Güneş'tedir.

Güneş (Mihr, Şems Âfitâb) ; bütün yıldızların en ünlüsü, en parlağı ve çoğunun en büyüğüdür. Ona “neyyir-i âzam” da derler. Yedi gezegenin düzenli boşluğu içinde sanki nurdan bir kandil, yukarıya ve aşağıya ışık saçmak için orta makamı kendine oturma yeri olarak seçmiştir.²⁹ Tabiatı hâr (sıcak) ve yâbistir. Pazar günü ve Perşembe gecesine hâkim olan Güneş'in vasıfları; kuvvet, şiddet, kırgınlık, ezicilik ve iffettir. Güneş'in etkisinde olanlar, zekî, kuvvetli, sanatkâr olurlar ve eğlenceyi severler. Dostları, Ay ve Müşterî; düşmanları ise Zühre ile Zühal'dir.

Onun feleklerin şâhı oluşuna Lâmi'î , Vâmık u Azrâ'da yer vermiştir;

Gördi zulmet leşkerin yaydı sipihr
Kıldı hışn-ı Kâfi melce' şâh-ı mihr
(2050)

Güneş çoğu zaman Zühre ile aynı meclistedir ve biri def çalarken biri de onun rakkasıdır.

Azrâ, dördüncü felekte kapının bağlı olduğunu görür ve bin dert ile ıztıraba düşer. Güneş'e “ ey Cem huylu gökyüzü” diye seslenir. Burada Cem'in adının geçmesi, Güneş gibi eğlence meclislerinde adının sıkça yer almasından ve Cem'in Güneş'i esas alan güneş yılını kabul etmesinden olabilir. Azrâ Güneş'e, “senin gönlün dertten niçin açılmaz? Gebelik mumun neden sönük? Can safhan niçin yanık?” diye sorar ve “eğer kapının kilidi olmazsa benim bütün ümidimin yolları baştan başa bağlanır” diye ona yakınır; ondan yardım ister. “Sen lutf etmezsen, kahr ateşi vücudumu yakar ve kül olur” diyerek yardım diler.

²⁹ Erzurumlu İbrahim Hakkı Hz., *age.*, s. 75.

Eylemezseñ luř idüp izhâr-ı mihr
 Kül kıılır yaşup vücûdum nâr-ı ƣahr
 (3891)

Azrâ'nın yanıp, kül olması da elbette Güneşin hâr sıfatından dolayıdır.

Sırada beşinci felek olan Mirrîh vardır.

Mirrîh (Merih, Behrâm, Behrâm-ı Felek) ; beşinci semada olan bu yıldıza kırmızı renk hâkim olduğu için “nahs-ı asgar” yani küçük uğursuz adı verilmiştir. Tabiatı hâr ve yâbistir. Salı günü ve Cumartesi gecesine hâkim olan Mirrîh'in vasıfları; neşeli, atılgan, birlik ve sefahat, kuvvet ve hainlik, öfkelenme ve utanmazlık, inat ve baş olmaktır. Bu yıldızın etkisi altında olan insanlarda, yıldızın kötü ve yerinmiş vasıfları görülür ve bu kişiler sebatlı ve müteşebbis olurlar; hayatları boyunca kavgacı ve kan dökücü özellikleri gösterirler.

Eski Türk Edebiyatında Mirrîh, harp ilâhı olarak görülür. Bu seyyâre, Doğu'da sağ elinde kınından çekilmiş bir kılıç veya mızrak tutan; sol elinde kanlı bir insan başı bulunan, kızıl parmaklı bir delikanlı olarak tasvir edilirken; Batı'da da elinde kılıç bulunur bazen de postacı kılığındadır.

Azrâ, derdini anlatmaya devam ederken beşinci felekten Mirrîh çıkar. Lâmi'î, “Sıfat-ı felekü'l-hâmis Sıfat-ı Mirrîh” başlığı altında yıldızın özelliklerini vermeye başlar. Gayret ve yücelikle ansızın, Rüstem gibi bir kahraman çıktı diyerek, Mirrîh ile Rüstem arasında bir benzerlik kurmaktadır. Rüstem, İran'ın ünlü kahramanıdır ve adı Şehnâme'de övgüyle geçer. Aynı zamanda Turan hükümdarıyla savaşları da vardır. Rüstem, Eski Türk Edebiyatında öldürücü, savaşçı, hilekâr özellikleriyle sıkça yer alır. Mirrîh de aynı özellikleri taşıdığı için şair aralarında bir benzerlik kurmuş olabilir. Azrâ, Mirrîh'i elinde kılıcı, şaşılacak bir şekilde gürzünü sallayan ve Kaf dağına vursa kara bulut gibi onu dağıtan Rüstemle eşleştirir. Şair, burada yıldızın savaşçı vasfını ön plana çıkarmış, hatta onu cellat olarak görmüştür. Ve Azrâ Rüstemleştirdiği Mirrîh'den sıkıntılardan kurtulması için başını kesmesini ister. Fakat yine

de bu durumdan sevgilinin haberdar olmamasını, ona mutlu olduğu haberlerinin iletilmesini istemekte ve Mirrîh'e yalvarmaktadır.

Lâmi'î, Mirrîh'in savaşı kimliğini sadece bu bölümde değil, mesnevînin pek çok yerinde dile getirmektedir. Şu beyitlerde olduğu gibi;

Tâ varup Behrâm-vâr ol servere
Fenn-i tîğ u tîrden yol göstere
(769)

Nâgeh irdi ğaybdan bir qahramân
Kim diler Mirrîh gürzinden amân
(4275)

Azrâ, Mirrîhle konuşmaya devam ederken; altıncı felekten bir azîz ortaya çıkar. Haşmetli, temiz bir hoca olan bu felek tabii ki Müşterî'dir. Azrâ, "Sıfat-ı Müşterî" başlığı altında bu seyyâre ile konuşmaya başlar.

Müşterî (Bercîs, Kâdî-i Felek, Hatîb-i Felek, Jüpiter) ; feleklerin kadısı ya da hatibi olarak bilinir; Zühre'den sonra en parlak yıldızdır. Tabiatı râtıp ve hârdır. Saadet saçıcı olarak bilinen bu yıldız "sa'd-ı ekber" yani büyük uğurlu denilmektedir. Dostları Ay ve Mirrîh, düşmanları Utârid ve Zühre'dir. Perşembe günü ve pazartesi gecesine hâkim olan bu yıldızın vasıfları ise; dil ve ilim, hilim ve haya, cömertlik ve alçak gönüllülük, akıl ve iffet, güzel ve ma'nâlı konuşma hususundaki gayreti tespit edilmiştir. İ. Hakkı Hazretleri, "Eğer ana rahmine düşen çocuklara bu yıldızın şansı rastlarsa Allah'ın emriyle bunun temiz tabiatı ve güzel vasıfları ona geçer"³⁰ demektedir. Müşterî yeryüzüne hâkimken doğanlar büyük yüzlü, iri ve şehlâ gözlü, ak sakallı, iyi huylu, akıllı, zarif, talihli ve mesut olurlar, güzel konuşurlar.³¹ Müşterî, sağ elinde kılıç, sol elinde yay olan, çeşitli renklerden kumaşlardan elbise giymiş bir erkek suretinde tasvir edilmiştir. Eski Türk Edebiyatında vezirler, âlimler, hâkimler bu yıldızla benzetilmiştir.

³⁰ Erzurumlu İbrahim Hakkı Hz., *age.*, s. 69.

³¹ A. Atilla Şentürk, *agm.*, s. 163.

Azrâ, Müşterî'nin özelliklerini vererek, onun mübârek, şerefli, parlak ve nâzik olduğundan söz eder. “O âşık ona baktığı için, bütün köleler ona hizmet eder” diyen Azrâ; Müşterî yıldızını, şeref sahiplerinin halka halinde oturanlarının başı olarak görür. “Ömür senin yolunda harcanınca boşa gitmiş olmaz; çünkü Lâmi‘î Allah seni kudret sahibi yaptı, sen beni bu zalimin elinden al” diye Müşterî'yi övdükten sonra, yardım ister. Lâmi‘î burada Müşterî yıldızının adının, satın alıcı anlamından yararlanarak, ismi tevriyeli kullanır. Azrâ, Müşterî'ye halini anlatmaya devam eder ve “dert ile zahmet çekip, fakir ve hor görüldüm; hoca iken yolcu olmuşum” diyerek ona sığınır. Müşterî'nin cömertlik, lütuf hazinesi ve vefâ kaynağı olduğunu belirttikten sonra; “felek benim canıma kast ediyor, cömertliğin hani, derdime derman bul” diye yalvarır.

Ğuşşadan öldüm beni şād eylegil
Bu belā dāmından āzād eylegil

(3911)

Azrâ, “dertten öldüm, beni mutlu eyle, bu bela tuzağından beni kurtar, serbest bırak” şeklinde yalvarışlarına devam eder. Sabırsızlıkla bunları anlatırken, yedinci felekten bir kapı açılır ve nurlu, mutlu bir yaşlı çıkar. Bu Zühal yıldızdır.

Zühal (Satürn, Keyvân, Hind ü Peyker, Pâsbân, Pîr); bu felek yedinci göktedir. Yeryüzüne en uzak seyyâredir. Astroloji ilminde ona uğursuz, yumsuz denilmiştir; “nahs-ı ekber” yani büyük uğursuz adıyla anılmıştır. Bârit ve yâbis tabiatlı olan Zühal'e bakmak insana keder ve üzüntü verdiği inandırılmış ve bu yıldız tembel, kafasız, cimri, korkak, bilgisiz, ahmak, yalancı gibi sıfatlar takılmıştır. Dostları, ‘Utârid ve Zühre; düşmanları ise Güneş ve Ay’dır. Çarşamba gecesi ve Cumartesi gününe hâkim olan Zühal'e, yedinci kat gökte âleme nezâret ettiği için “bekçi” anlamında “Pâsbân” denilmiştir; siyah renkli olduğu için Hindîlere benzetilmiştir ve “Hindû-yı Sipîhr” adı verilmiştir; diğer felekleri yukardan gözlediği için de “Dîde-bân-ı Felek”olarak ifade edilmiştir; ayrıca feleğin postacısı anlamına gelen “Berîd-i Felek” de bu yıldızın isimleri arasında yerini almıştır.

Genellikle minyatürlerde ihtiyar bir adama benzetilir. Yıldızların en üstünde olduğu için “Pîr” denmiştir. Böyle söylenmesinde ki asıl amaç, bir inanıştan kaynaklanır. Buna göre seyyâreler dünyadan uzaklık sırasına göre 1000 yıldan 7000 yıla kadar bir ömre sahiptir. Uzaklığı sebebiyle çapı en geniş olan Zühal 7000 yaşla yıldızların en yaşlısıdır. Edebiyatımızda pek çok şair onu “köhne-sâl” diye de vasıflandırmıştır. Şiirlerde, yüksekliği dolayısıyla yücelik sembolü olarak kullanılmış ama daha çok uğursuz olarak bilindiğinden, bu özelliği ile ve Keyvân adıyla zikredilmiştir. Lâmi'î, Vâmık u Azrâ mesnevîsinin çoğu yerinde, Zühal yıldızının kimliğini söz konusu eder.

Pâye-i bâmına gerdân nerdübân
Küngüri devrinde keyvân pâsbân
(2795)

burada şair, Zühal'in en üst felek oluşundan dolayı bâm (çatı) denilmesine; yine yüksekliğinden ötürü küngüri (kubbenin en yüksek yeri) adına işaret etmiş ve tabii ki keyvân ve pâsbâna da değinmiştir.

Zühal yıldızının etkisinde olanlar ise genellikle, asık suratlı, çirkin, vesveseli, iri cüsseli, geçimsiz ve yalnızlığa düşkün olurlar.

“ Sıfat-ı felekü's-sâbi‘ Sıfat-ı Zühal” başlığı altında Azrâ, ilk olarak yedinci felekte olduğundan bahseder ve onu nurlu mutlu bir ihtiyar diye nitelendirir. Azrâ'nın bu yıldızla nurlu demesi; bilindiği gibi Zühal siyah renge hâkimdir ve “meratib-i sülûk 7'dir. Allah'ın yedi adı olan (esma-i seb'a)dan her birinin bir nuru vardır. 7. ismin nuru siyahtır. Sâlik 7. esmaya çıktığı zaman nur, siyah olarak tecelli edermiş. Bu mertebeye gelince sülûk tekmil edilmiş olur.”³² sebebine dayanıyor olabilir. Daha sonra Azrâ, Zühal için, “âlemin kutbu, doğru yolu gösteren, Allah'ın nuru onun yüzünden şimşek çaktırır” diyerek, yücelik vasfından söz eder. Azrâ, kendisini yolunu kaybetmiş olarak nitelendirir. Zühal'i görünce inleyerek, derinden bir ah eder. Zühal'e “ey tarikat şeyhi ben üzüntülü esire acıyıp, yardım et” diye seslenir. Azrâ, dokuz feleğin ibâdet yeri olduğunu, meleklerin gece gündüz bağıslaman için “zıkr ettiklerini”

³² Agâh Sırrı Levend, *age.*, s. 209.

söyler ve “gönlü yaralı âşığı kurtarmak için, bir defa da can u gönülden sen dua etsen şaşılır mı” diyerek; Zühal’den de diğer feleklerde olduğu gibi yardım ister. “Bir defa daha sevgilinin yüzünü seyredeyim, sonra inleyen bu canı feda edeyim” diye çaresizliğini dile getiren Azrâ, son seyyâreden de bir medet bulamaz ve hepsini ret eder.

Gördi Keyvândan dahı yoğdur meded
Ol qabûluñ cümlesini itdi redd
(3920)

Azrâ, yedi seyyâreyi de sırasıyla dolaşır ve Vâmık’a kavuşmasına yardımcı olmaları için onlara yalvarır. Sonunda seyyârelerin kendisine yardımcı olamayacaklarını anlayan Azrâ, her defasında olduğu gibi yine Allah’a sığınır.

Pes Halîl-âyîn o cân-ı pür hunîn
Didi
(3921)³³

Yüz urup Hağdan yaña âh eyledi
Dūd-ı âhı göklere râh eyledi
(3922)

2. Burçlar:

İlm-i nücûma göre; seyyârelerden sonra sekizinci felekte burçlar bulunur. Buradaki burçlar ve yıldızlar sabit olarak görüldüğünden bunlara “sâbite” de denmiştir. Burç kelimesinin aynı zamanda kale burcu anlamının da olması ve feleklerin kaleler şeklinde olduğunun düşünülmesi, Eski Türk Edebiyatında burç ile kal’a, hisar, feth kelimelerinin bir araya gelmesine sebep olmuştur. Daha önce verdiğimiz 287. beyitte bunu görmekteyiz.

Lâmi’î, 290. beyitten önce “ Tertîb-i burûc-ı işnâ ‘aşer” başlığını koyarak, feleklerdeki yolculuğa devam eder ve on iki burç hakkındaki bilgilerini vermeye başlar. Burada burçların Hz. Muhammed’e gösterdikleri saygı anlatılmaktadır.

³³ “... ben batan şeyleri sevmem!”, En’âm, 6 / 76.

Burçlar; Hamel (Koç, Bere), Sevr (Boğa), Cevzâ (İkizler), Seretân (Yengeç, Harçeng), Esed (Arslan), Hûşe (Başak, Sünbüle), Mîzân (Terâzi), Akrep (Kejdüm), Kavs (Yay), Cedy (Oğlak), Delv (Kova), Simâk (Balık, Hute) olarak sıralanırlar:

Merta'ın nûr itdi vechinden Hamel
Zîkr-i Hâkdan Şevre gösterdi 'amel
(290)

Güneş, Hamel burcuna 21 Mart yani ilkbaharın ilk günü olan Nevruzda girer. Bu nedenle Hamel burcu bahar tasvirlerinde kullanılır; bu beyitte de “otlağı ışıklandırdı” deyişi bundandır. İkinci burç olan Sevr, güç sembolüdür, ağır işlerde kullanılır; “amel” bunu ifade eder.

Hıdmet için bağlanup Cevzâ kemer
Baş urup pâyine oldu tâcver
(291)

Üçüncü burç olan Cevzâ, iki parlak yıldızdan meydana geldiği için “ikizler” diye adlandırılır. Eski Türk Edebiyatında bu burç ya birbirine sarılmış iki şahıs olarak ya da kemer olarak tasvir edilir. Vâmık u Azrâ mesnevîsinde de kemer motifini görüyoruz. Burcun mizacı havâî olup, kuru ve karanlıktır. İyi insanlardan âlim ve şairler; kötülerden hırsız ve hileciler; hayvanlardan da ehlî olanlar bu burca mensuptur.³⁴ Yukarıdaki beyitte şair, Cevzâ'nın Hz. Muhammed'e hizmet etmek istediğini belirtmektedir.

Dördüncü burç Harçeng olduğu halde Lâmi'î beşinci burçla yerlerini değiştirmiş ve Cevzâ'dan sonra Esed burcunu söylemiştir.

Yüz urup hâkine seg gibi Esed
Bağladı boynuna
(292)³⁵

³⁴ A. Atillâ Şentürk, agm., s. 178.

³⁵ “ ...hurma lifinden bükülmüş bir ip vardır.”, Tebbet, 111 / 5.

Burada, aslanın köpek gibi toprağına yüz sürüp, boynunu bir iple bağladığını ifade eder. Şair, “heybetli bir hayvan olan aslan, senin toprağına yüz sürebilmek için köpek gibi boyun eğdi ve boynuna ip bağlattı” diyerek; Hz. Muhammed’e olan saygı ve sevgisini dile getirir. Esed burcu, şiirlerde daha çok cesaret ve heybetin sembolü olarak gösterilmiştir.

İtdi Harçengi cemâli ğarķ-ı nūr
Sünbülinden Hûşe oldu pür-buhūr
(293)

Lâmi‘î, “O’nun cemâli, Harçengi (Seretân, Yengeç) nura boğdu; Hûşe (Başak, Sünbüle) de O’nun sünbülünden, tütsüyle doldu” demektedir. Güneş, Seretân burcuna gelince bahardan yaz mevsimine geçilir ve Hz. Muhammed’in bu burca gelerek, orayı ışığıyla doldurması buna bağlanabilir. Ayrıca tüm bunlar bize, “ ” yani “Sen olmasan, sen olmasan; felekleri yaratmazdım.” hadîs-i kudsîsini hatırlatmaktadır. Bu hadîsle, kâinatın yaratılışındaki yegâne maksadın, Hz. Muhammed’in yüce varlığı olduğu ifade edilmektedir.

Sırada Mîzân (Terazî) burcu vardır ve adâlet ve eğlenceyi temsil eder. Güneş bu burca gelince sonbahar başlar. Ay’ın Mîzân’a girmesiyle de bu burca mensup olanlarda aşk ve sohbetin arttığına inanılır. Zühre’nin evi olan bu burç, dört yıldızdan oluşur. Mîzân’ın hemen ardından Akrep (Kejdüm) burcu gelir ve uğursuzluğına inanılır. Onun vaktinde fitne, yalan, savaş, yağmur, sıkıntı, üzüntü artar ve yayılır; ayrıca yolculuğına çıkmanın da uğursuzluk getirdiğı düşünülür. Bu vakitte en doğru olanın, hiçbir iş yapmadan devamlı ibadet etmek olduğu söylenir.

Keffe-i Mîzânı nūrî kıldı zer
Buldı ‘Aķreb hāk-i pâyinden başar
(294)

Lâmi'î, burada terazi olarak ele aldığı Mîzân'ın kefesini, Hz. Muhammed'in nurunun altına çevirdiğini ve O'nun ayağının toprağından da Akrep'in görebildiğini belirtir. Böylece şair, burçlar vasıtasıyla Hz. Peygamber'i övmeye ve O'na olan saygısını göstermeye devam eder.

Sehm-i Kavsi pür-sa'âdet eyledi
Cedyi luftından hımâyet eyledi
(295)

Şair, "(Hz. Muhammed) korku yayını mutlulukla doldurdu ve lutfuyla oğlağı himayesine aldı, onu ölümden kurtardı" diyerek burçlarda yolculuğa devam etmektedir.

Kavs, yay burcudur ve şiirlerde genellikle sevgilinin kaşına benzetilerek kullanılır. Müşterî, yay burcunda olduğu için de kutlu sayılır. Güneş, Cedy (Oğlak) burcuna yaklaşınca sonbahardan kışa dönülür ve Ay bu burçta iken ava çıkılır.

Delvi Yûsuf gibi kıldı âfitâb
Hûte Yûnus-vâr virdi ferr ü tâb
(296)

Bu beyitle şair, kova (Delv) ve balık (Hûte, Simâk) burçlarını vererek on iki burcu tamamlamış olur. Delv, şiirlerde su kovasına benzetilir. Beyitte Yûsuf peygamberle birlikte söylenmesi, Hz. Yûsuf'un kuyuya atılıp sonra oradan çıkarılması hadisesine telmihte bulunması dolayısıyladır. Şair, "Yûsuf nasıl kuyudan çıkarıldığı kovayı güneş kadar parlak hale getirmişse; balık karnında yaşayan Yûnus da balığa güç ve parlaklık vermiştir" demektedir. Hûte'nin Yûnus ile birlikte anılmasının sebebi ise, eski bir inanışa göre; dünyanın altında balık olduğu ve Yûnus Peygamberinse bu balığın karnında kaldığı düşüncesinden kaynaklanmaktadır.³⁶ Bu beyitte geçen delv ve hûte burç isimleri olarak ta tevriyelidir.

³⁶ İskender Pala, **age.**, s. 193.

Mesnevî boyunca burçlar bu bölümle sınırlı kalmamış; benzetmelerle de olsa daha sonraki kısımlarda da söz edilmiştir;

Her biri kim gösterürdi bir ‘amel
Kimi burc-ı Sevr idi kimi Hâmel
(4344)

Gördiler bir murğzâr-ı bî- bedel
Şaḥhı olmuş merta‘-ı Cedy ü Hâmel
(3663)

mesnevîde Cedy ve Hamel burçları genellikle bir arada kullanılırken; Cevzâ daha öncede belirttiğimiz gibi kemer ile birlikte söylenmiştir.

Pây idüpdür farkın ol çâpük-süvâr
Bağlayup hıdmetde Cevzâ-veş kemer
(599)

Deste güller ‘ıkd-ı pervîn idi
Güfte nergis burc-ı Mîzândan nişân
(5074)

Burçlardan sonra “Felek-i Atlas” olarak bilinen, dokuzuncu felek gelir ve burada hiç bir şey yoktur. Astrolojiye göre bu feleğin diğerlerinden ters dönmesi ve bu dönüşüyle onları da etkilemesi yıldızların insanların hayatını yönlendirmesine sebep olmuştur.

3. Kırân:

Astrolojide sık sık rastlanan “iktirân= kırân; seyyârelerden ikisinin bir burçta birleşmesi” hadisesine Vâmık u Azrâ mesnevîsinde iki kez yer verilmiştir. Her ikisi de düğün vesilesiyedir. Astrolojide iki çeşit kırân vardır. Kutlu yıldızların kırânına kırân-ı sa’deyn; kutsuz yıldızların kırânına kırân-ı nahseyn denir.³⁷ Uğurlu sayılan Müşterî ve Zühre’nin bir burçta, aynı derece ve noktada birleşmesi kutlu zamana işaret eder ve kırân-ı sa’deyn olarak tanınırlar. Uğursuz sayılan Zühal ile Mirrîh’in

³⁷ İskender Pala, *age.*, s. 240.

birbirine yaklaşması uğursuzluk işaretidir ve kırân-ı nahseyn olarak bilinirler. Devrinde kırân-ı sa'deyn olan sultana “sâhib-kırân” lakâbı verilir. Böyle bir anda doğan kişinin de talihinin devamlı açık olacağına inanılır.

Vâmık u Azrâ mesnevîsinde geçen ilk kırân hadisesi, Taymûs Hanla Turan Sultanının kızının evlenmelerinde görülür. Taymûs Han; bu evliliğin kendisine “uğur” getirip getirmeyeceğini öğrenmek için , hikmet erbâbını (müneccimler) toplayıp; onlara ziyâfet verir;

Hikmet erbâbını da'vet eyledi
Rûz u şeb bî-ğad ziyâfet eyledi
(706)

Vâmık'ın babası Taymûs Han, hikmet erbâbına, “felek size usturlâb olsun – usturlâb; yıldızların Arz'a nazaran yükseklik derecesini bulmakta kullanılan âlet – Ay ve Güneş de yıldız kümesi olsun ve çarhın halini bana söyleyin” diye emreder.

Didi usturlâbdur gerdün size
Zât ü kürsîdür bu ay u gün size
(707)

Pes gerek gün gibi usturlâbdan
Hâl-i çarhı diyesiz her bâbdan
(708)

Ve onlardan uğurlu saati bulmalarını, böylece şüphenin ortadan kalkmasını ister.

Bulasız bir sâ'at-i ferhunde-fâl
Şübhe götrülsün berksün kıl ü kâl
(709)

Hikmet erbâbı aldıkları emir üzerine işe koyuluyorlar ve gökteki cisimlere bakma işlerini özenle yaparlar.

Cümle didiler 'ale'r-re's ey emîr
Rây-ı dehr-ârâmdur mihr-i münîr

(710)

Gördiler enzâr-ı ecrâmı temâm
Çarh aḥkâmında idüp ihtimâm

(711)

Yedi yıldızın da yüksekliğini alıp; dikkatlice onları ma'nâlandırarak; talihli bir vakit tespit ederler. Bu vakit, Müşterî yıldızının görüldüğü zamandır.

Yidi necmüñ irtifâ'ın aldılar
Diğkat itdiler nazarlar şaldılar

(712)

Buldılar bir vaqt kim tãli' aña
Kãḍi-e eflâk sa'd ekber ola

(713)

Bu talihli vaktin tespitinde hikmet erbâbı, diğer yıldızları da ma'nâlandırarak, kesin neticeyi ortaya koymaya çalışır.

O an uğursuz olan Zühal geri döner, Güneş'e yaklaşır ve aynı mahalde olurlar. O sırada küçük uğursuz olan Mirrîh'de kılıcını kınına koymuş, Zühre ile sohbet etmektedir.

Ric'at itmiş bulunup ol dem Zühal
Ola mihr ile qarîn ü hem-maḥal

(714)

Naḥs-ı aşğar tîğın idüpdür niyâm
Zühre ile şöḥbet idüp ḫuta cãn

(715)

Bu talihli vakitte Ay ise istikbâlin doruğuna yükselip; Bedr olur, dünyaya cömertliğinin lutfuyla feyz verir.

Evc-i istikbâle mâh idüp su'üd
Bedr olup feyz ide dehre luḫf-ı cüd

(716)

En sonunda hikmet erbâbı, tüm işaretlere, her şeye bakıp; bir vakitte karar kılarlar;

Pes emārāt ü 'alāmāt her ne var
Görilüp bir vakte itdiler karar

(717)

Tespit edilen vakitte yapılacak evliliğin, uğurlu olacağına inanan hikmet erbâbı, Taymûs Han'ın gerdeğe girebileceği vakti haber verirler.

İtdiler haķana tenbîh ol demi
Anda hâşıl ide tā kim 'âlemi

(718)

Şair, uğurlu zamanda yapılan bu evlilikten şâh Vâmık'ın doğduğunu da söz konusu eder. Ve bu mutlu hadiseyi 725. beyte kadar yine seyyârelere değinerek anlatır. Lâmi'î, “gecenin şahı meclise saz getirdiğinde, feleklerin çalgıcısı şarkılar söyleyip, saz çaldı; yıldızların her biri parlak bir mum yaktı ve bu meclisi de ay süsledi” der. Devamında ise, “Tîr ve Müşterî'nin sıcak beraberliği, uğursuzluğu kaldırıp, talih ortaya çıkardı ve felek bu birliktelik zamanında safâ kapısını açıp, şeref sebeplerini bir araya getirdi; Keyvân da gecenin miskinden buhur yaparak, Güneş'e kavuşmak için hız-ı nûru okurdu” demektedir. Buradaki hız-ı nûrdan kasıt Kurân-ı Kerim'in 24. sûresi olan Nûr sûresidir. 35. âyette Allah'ın göklerin ve yerin nuru olduğu anlatıldığı için bu ismi almıştır. Lâmi'î, Nûr sûresine telmihte bulunarak, her ne kadar uğurlu vakitten söz etse de yol gösteren ve asıl nuru verenin Allah olduğunu bildiğini belirterek; İslâm inancına ters düşmemeye gayret etmiş olabilir. Ve Behrâm'ın böyle mutlu, nurlu bir gecede kılıcını kırıp, Zühre gibi mutluluk kadehiyle sarhoş olduğundan söz eder.

Mesnevîde ikinci “kırân” hadisesini, Vâmık ile Azrâ'nın düğünlerinin yapılacağı zamanın tespitinde görürüz. Lâmi'î burada, ilk kırân hadisesinde olduğu gibi ayrıntıya girmez. Ay gibi bir burçta karar kılıp, ışıklarından dünyaya güç verdiklerini belirttikten sonra, kırânda yapılacak düğünü anlatmaya başlar;

Her biri meh-veş idüp burcın maķar
Virdiler pertevlerinden çarķa fer
(5660)

“ Mihr ü Mişterî gibi Vâmık u ‘Azrānuñ bir burcda kırān ve la‘l ü yaķut mānend bir derecede iķtirān idüp ol leyletū‘l-zifāfuñ evşāfi beyānındadır.”³⁸

Mesnevîde, zifaf gecesinden önce, nikâh kıyılır. Nikâh işlerini düzenleyen Mîzbân, bilginleri bir araya toplar ve onlara “uğurlu saati” arar. Güneş gibi olan altın usturlâba bakan âlimler uğurlu saati seçerler; seyir halindeki seyyârelere işaret edip, yıldızlar evini görürler, talihli vakti bulurlar. Sonra din ve âyin üzere nikâhın değeri tespit edilir, nikâh hutbesi okunur ve tüm âlem ferahlar. Önce Vâmık ile Azrâ’nın, sonra Lâhicân ve Ferî, Behmen ve Dil-pezir, Mîzbân ve Hümâ, Pîr ve Dâye’nin nikâhları kıyılır.

Eyleyüp ‘âlimleri bir yire cem‘
Meclis-efrüz oldılar mānend-i şem‘
(5552)

Ṭutdılar gün gibi usturlāb-ı zer
İhtiyār-ı sâ‘at-i sa‘d itdiler
(5553)

Diķķat itdiler felek hālinde key
Kesdiler seyr içre seyyārāta pey
(5554)

Hâne-i encüm görildi serteser
Buldılar bir ṭālî‘-i rüşen-nażar
(5555)

Oķıdılar huṭbe-i ‘aķd-ı nikāh
Haşıl itdi cümle ‘âlem irtiyāh
(5556)

³⁸ Gönül Ayan, *age.*, s. 497.

Lâmi‘î Çelebi, Vâmık u Azrâ mesnevîsinde astroloji ve ondan ayrılmayan astronomiye ait bilgilerine 5805. beyitten önce “Sıfat-ı inkılâb-ı rûzgâr” başlığı altında son verir. Buradaki bilgiler öğütlerden oluşur ve çoğu beyitte birer atasözü niteliğindedir.

Lâmi‘î bu bölümde, cihanın hep aynı düzen içinde bir gündönümü üstüne kurulduğundan; bir kararda durmayıp, nice yüce kadri alçak edip, nice Cem’in kadehini kırdığından söz eder ve teşbihlerle bu devre güvenilmeyeceğini anlatır. “İşte güneşi sarartan, bülbülü inleten, sümbülü solduran bu dertlerdir” diyen Lâmi‘î’nin, gök cisimlerine bağlı olarak verdiği öğütler; tecrübeli, hayatı görmüş geçirmiş bir kişinin verdiği hikmetli sözler niteliğindedir;

Merd iseñ aldanma bÿy u renge sen
Zenler için reng ü bÿdur rāhzen
(5825)

“Erkeksen koku ve renge aldanma ; koku ve renk kadın için yol kesendir.” Lâmi‘î bu hikmetli sözün hemen ardında ise; “çabuk yürüyüşlü gökyüzü değirmenidir, o buğday bu arpa demez – önüne geleni- öğütür” demektedir.

Āsiyāb-ı āsümāndur tīz-rev
Ögidür dimez o gendümdür bu cev
(5826)

Ve Lâmi‘î sonunda Allah’a sığınılması gerektiğini belirtir ve “Birlik nûrundan sinende bir mum yakıp, Allah’ın sonsuzluğu ile birlik olasın” der.

Nÿr-ı vaħdetden yaqıp sīneñde şem‘
Olasın Ĥaqquñ beķāsı birle cem‘
(5835)

Lâmi‘î’nin verdiği öğütler 5840. beyte kadar devam eder.

Sonuç

1. Lâmi'î'nin Vâmık u Azrâ mesnevîsinde tespit edebildiğimiz astrolojik unsurlar, eserin başından sonuna kadar görülmektedir.

2. Şair, mesnevîyi yazarken, hayatın içinde yaşanan gerçeklerle, ilm-i nücûma ait bilgilerini bütünleştirmiş; kadın kahramanının adını bile astrolojik unsurlardan seçmiştir.

3. Vâmık u Azrâ mesnevîsinde, yıldızlar ve onların hareketlerinden çıkan sonuçlarla, kahramanların hayatları yönlendirilmiştir. Astrolojik unsurlarla, kahramanlar hem-hâl olurken; düğün, nikâh, doğum gibi hadiseler, ilm-i nücûma göre uğur getirecek vakitte yapılmıştır.

4. Yunan asıllı olan bu hikâyeyi, İslâmî Türk Edebiyatına kazandıran Lâmi'î, kahramanların kimliklerini İslâmî motiflerle birleştirmeyi hedeflemiş; bu sebeple de mesnevîsinde astrolojiye yer verirken, belki de Tevhîd inancına uygun olmama kaygısıyla sonunda her zaman Allah'a sığınmış ve gaybı ancak O'nun bileceğini belirtmiştir.